

OKULLARDAKİ ŞİDDET DAVRANIŞININ KAYNAKLARI ÜZERİNE KURAMSAL BİR YAKLAŞIM

Zahir KIZMAZ

Öz

Son dönemlerde ülkemizde, okuldaki şiddet olaylarının giderek bir artış eğilimi içerisine girdiği ifade edilmektedir. Konuya ilişkin olarak okulların güvenli mekanlar olmaktan çıktığı yönündeki bazı iddialar, bu sorunun kaygı verici boyutunu ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada, okul şiddetinin nedenlerine ilişkin risk faktörlerinden söz edilecek ve okuldaki şiddet olaylarının önlenmesi çerçevesinde olası bazı önerilerden söz edilecektir. Burada, okuldaki şiddet olgusunun nedenlerine ilişkin olarak hem okulu önceleyen etkenler hem de öğrenim süreci içerisinde okul ile ilintili olarak ortaya çıkan bazı problemler konusuna dikkat çekilmektedir. Çalışma şiddet fenomenini; sadece okul faktörü etrafında tartışmamakta; şiddetin bireysel, ailesel ve toplumsal kaynakları veya görünimleri üzerine de odaklanmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Şiddet, Nedenler, Okullar

A Theoretical Approach to the Roots of Violence Behaviors at Schools

Abstract

It is explained that the tendency for violence at school in our country has been increasing more and more. Some claims which argue that schools are no longer secure places points out the anxiety giving dimensions of the subject. In this research, some risk factors of school violence will be mentioned and some probable solution suggestions to the problem will be discussed. Here, as the causes of violence at school, some factors that give priority to school and some other factors that come forward during the education process in school are underlined. This research does not only discuss the violence phenomenon within only school perspective but also focuses on the individual, family and social origins and vision of the violence.

Key Words

Violence, Causes, Social Theory

Giriş

Ülkemizde, son dönemlerde görünürlük düzeyinin artışına paralel olarak okuldaki şiddet olgusunun giderek kaygı verici bir aşamaya geldiği ileri sürülmektedir. Okulda şiddet fenomeni yeni bir olgu olmamakla birlikte özellikle son yıllarda giderek bir tırmanma eğilimi gösterdiği yönünde bir algımanın ortaya çıktığı söylenebilir. Bu çerçevede, özellikle kitle iletişim araçlarında okuldaki şiddet olaylarına ilişkin haberlerin sayısında bir artışın varlığı dikkat çekmektedir. Kitle iletişim araçlarında şiddet olaylarındaki görünürlük düzeyinin artışını gözlemlemenin yanı sıra, şiddet olaylarında bir artma eğiliminin ortaya çıktığı yönünde iddialara da rastlamak mümkündür (örneğin bkz. Şubatlı v.d., 2006 s. 14-15; Avcı, Ümran v.d.) Ancak, okuldaki şiddet olaylarında bir artışın olup olmadığını ortaya koyacak rakamlara veya oranlara sahip olmamakla birlikte okullarımızda, şiddet olaylarının varlığı bilinen bir gerçektir.

Bu çalışma, okullardaki şiddet olaylarını kuramsal açıdan açıklamayı hedeflemektedir. Çalışmanın amacı, okul şiddetinin nedenlerini incelemek ve okuldaki şiddet eylemlerinin nasıl önenebileceği veya engellenebileceği konusunda bazı önerilerde bulunmaktır. Bu çerçevede şiddet olaylarının tümünün bireysel faktörlerle ilintili olmadığı; aile, akran ve okul gibi sosyal değişkenlerle de yakından ilintili olduğu varsayımından hareketle şiddetin sosyolojik bir açılımı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Burada belirtilmesi

gereken diğer bir husus da, çalışmanın büyük ölçüde, öğrencilerin şiddete eğilimli olma süreçleri üzerine odaklanmış olmasıdır.

Bu araştırmanın temel varsayımını, okuldaki şiddet olaylarının kaynağının sadece okul faktörü ile sınırlandırılmayacağı, okulu önceleyen çok sayıda faktörlerle de ilintili olduğu tezi oluşturmaktadır. Çalışmanın varsayımının bu şekilde oluşturulması, okul şiddetini önleme veya engellemeye ilişkin stratejilerin geliştirilmesinde, okul dışında çok sayıda aktörün (aile, medya, sivil kuruluşlar, polis teşkilatı v.b) de bu sürece dahil edilmesini gerektirmektedir.

1. Şiddetin Tanımı ve Yaygınlığı

Şiddet kavramına ilişkin çok sayıda tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan biri şu şekildedir: “Şiddet, bir bireyin yaralanma ve ölümüne neden olan ya da gelişmesini engelleyen fiziksel, psikososyal veya cinsel olarak uygulanan kasıtlı davranışlardır” (Özcebe v.d., 2005). Kapsamlı şiddet tanımından biri de, Dünya Sağlık Örgütü’nün yaptığı tanımdır. Dünya sağlık örgütü (2002) şiddeti; “bireyin kendisine, başkasına, belirli bir topluluk veya gruba yönelik yaralama, ölüm, fiziksel zarar, bazı gelişim bozuklukları veya yoksunluk ile sonuçlanabilen, tehdit ya da fiziksel zor kullanma” (Krug v.d. 2002: 5) olarak tanımlamaktadır. Gerek bu tanımlara, gerekse de diğer tanımlara (örneğin bkz. Erten ve Ardalı, 1996: 143; Ünsal, 1996: 29- 34) bakıldığında, şiddetin hem fiziksel hem de fiziksel olmayan olumsuz davranış biçimine vurgu yapan bir içerikte kullanıldığı görülmektedir. Ancak, şiddeti daha çok “aşırı fiziksel güç kullanımı” ile sınırlandıran tanımlara da (bkz. Henry, 2000:17) rastlamak mümkündür. Şiddeti, fiziksel bir davranış biçimi ile sınırlandıran yaklaşımlar, şiddeti genelde, zararlı sonuçlanan bir güç kullanımı ile eş tutmaktadırlar.

Okulda şiddet kavramı ise, okul iklimi üzerinde olumsuz sonuçlar üreten, öğrencilerin öğrenme süreçlerine zarar veren, onların gelişmelerini engelleyen saldırgan ve suç benzeri davranışları tanımlamayan bir anlamda kullanılmaktadır (bkz. Furlong ve Morrison, 2002: 25). Genel olarak okul bağlamındaki şiddet, öğrenci ile öğrenci ve öğrenci ile öğretmenler veya okul yöneticileri/okul personeli arasında yaşanan tehdit ve fiziksel saldırıyı içermektedir.

Kramer, öğrenciler tarafından gerçekleştirilen şiddet veya suç davranışları arasında üçlü bir ayırım yapmaktadır: (1) Başkasının malına göz dikme şeklinde işlenen ekonomik suçlar: Ona göre bu şiddet, öğrencilerin maddi çıkar elde etmek için kullandıkları bir şiddet biçimidir. Diğer bir deyişle bu şiddet biçimi, başkasının malına göz diken yağmacı bir nitelik arz etmektedir. (2) Uyuşturucu endüstrisine dayalı suçlar: Bu şiddet türü, şiddet davranışlarını sergileyen çetelerin, hakim olma mücadelesini içermektedir. (3) Güçsüz olmaya dayalı bir kızgınlıkla ilintili olarak ortaya çıkan sosyal ilişkisel şiddet: Bu şiddet biçimi ise, güçsüz pozisyonda bulunan bazı gençlerin küçük düşürülmeleri ile ilintili olarak gerçekleşen bir şiddettir. Bir anlamda burada dile getirilen şiddet davranışı, küçük düşürülen bazı bireylerin, problemlerini çözmenin bir yolu veya aracı olarak yöneldikleri şiddeti tanımlamaktadır (bkz. Henry, 2000:26).

Ülkemizde 2006 yılının ilk 5 ayında okullarda çıkan olaylarda; 14 öğrencinin öldürüldüğü, 104 öğrenci ile 3 öğretmenin de yaralandığı bilgisi kitle iletişim araçlarında yer almıştır (bkz. Günay, 2006). Okullarda yaşanan şiddet olaylarının nedenlerine ilişkin olarak hiç kuşkusuz çok sayıda etken belirtmek

mümkündür. Teczan (1996: 106-107) çalışmasında, ülkemizde okullarda meydana gelen şiddet olaylarının önde gelen nedenleri olarak; kız arkadaş sorunu, katı öğretmen davranışları, medyanın etkisi, yoksulluk, boş zaman değerlendirme olanaklarının yetersizliği, polis muhbirliği, nedensiz şiddet olayları ve disipline yönelik olayları belirtmektedir. Bu faktörlere; para – haraç tartışması, racon kesme, yan bakma, laf atma ve özentisi gibi etkenleri de eklemek mümkündür. Bu faktörler içerisinde özellikle “kız arkadaşı” veya “sevgili tartışması” çerçevesinde gerçekleşen şiddet olayları son derece dikkat çekicidir.

Okullarda yaşanan şiddet olaylarının, Birleşik Devletler başta olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerde de uzun bir süredir artış eğilimi gösterdiği bilinmektedir (bkz. Smith ve Sandhu, 2004: 287). Ülkemizde de, okullardaki şiddet olaylarının artış gösterdiği şeklindeki bir algılamanın, son birkaç yıldır olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, okul şiddetinin giderek toplumsal bir soruna dönüştüğü yönünde oluşan algılama ile ilintili olarak sosyal bilimcilerin konuya ilgi duymaya başlamaları şaşırtıcı değildir. Okuldaki şiddet konusuna odaklanan araştırmaların yapılmaya başlandığı ve bu sebeple yavaş da olsa bu alana ilişkin literatürün gelişmeye başladığı görülmektedir¹ (örneğin bkz. Ögel v.d. 2005; Özcebe v.d.; 2006)

Ülkemizde yapılmış sınırlı düzeydeki araştırmalar, okullarda gerçekleşen şiddet olaylarının yaygın bir düzeyde seyrettiğini ortaya koymaktadır. Örneğin Ögel ve arkadaşlarının (2005), 2004 yılında İstanbul ilinde yer alan bazı okullardaki suç ve şiddetin yaygınlığı konusunda yaptıkları bir anket çalışmasında², son bir yıl içerisinde en az bir kez kavgada bulunanların oranının, % 50 civarında olduğu saptanmıştır. Fiziksel kavga sonucunda yaralandıklarını belirtenlerin oranı, % 15.4 olarak belirlenmiştir. Hayatı boyunca en az bir kez başkasını yaralayanların oranı ise, % 26.3 olarak saptanmıştır. Bu araştırmada ayrıca kendini güvende hissetmediği için okula devam etmediğini belirtenlerin oranı % 27.8 olarak tespit edilmiştir. Araştırmanın ilginç bir bulgusu da, deneklerin % 10'unun da çeteye girdiklerini belirtmiş olmalarıdır. Diğer bulgular da şu şekilde özetlenebilir: Araştırmada, hayatı boyunca en az bir kez bir şeyler çalanların oranının % 8.6, en az bir kere başı polisle belaya girenlerin oranının % 10,8 ve her hangi bir suç işleyenlerin oranının % 14.8 olduğu görülmüştür. Çalışmaya katılanların % 6.7'sinin anne veya babasının her hangi bir suçtan dolayı en az bir kez cezaevine girdiği saptanmıştır. Araştırmada, suç işleyen veya her hangi bir kesici alet taşıyanların en çok 13-15 yaş arasında en yüksek değeri aldığı, şiddet davranışını sergilemenin ise en çok 15-16 yaş arasında en yüksek değeri aldığı sonucu elde edilmiştir (bkz. Ögel, Tari ve Eke, 2005). Ayrıca, Özcebe ve diğerlerinin, Ankara ilinde üç liseye devam eden birinci sınıf öğrencilerinden 400'ünün son üç ay içerisindeki şiddet davranışlarını tespit etme kapsamında gerçekleştirdikleri bir araştırmada, öğrencilerin % 16.1'i şiddete maruz kaldığını, % 8.8'i şiddet uyguladığı, % 20.6'sı hem şiddete maruz

¹ 28-31 Mart 2006 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İstanbul'da gerçekleştirilen “1. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler” konulu uluslararası katılımlı sempozyum ve bu sempozyum da sunulan bildiriler de da bu literatüre ilişkin yapılan bir katkı olarak görülebilir.

² Söz konusu araştırma, 15 ilçede rasgele seçilmiş 43 okulda, 3483 II sınıf lise öğrencilerini kapsamaktadır.

kaldığını hem de şiddet uyguladığını belirtmiştir. Son üç ay içerisinde her hangi bir nedenden dolayı öğrencilerin şiddet olayı ile karşılaşma oranı, % 45.5 olarak tespit edilmiştir. Şiddet olaylarının önemli bir oranının okulda gerçekleştiği görülmüştür. Şiddete maruz kaldıklarını belirtenlerin ve şiddet uygulayan öğrencilerin, % 49.2'si ve şiddet uygulayan öğrencilerin % 42.0'si şiddet olayının gerçekleşme yeri olarak okulu göstermişlerdir (Özcebe, Üner ve Çetik; 2006). Bu iki araştırma da, okullarda şiddet davranışının boyutunu gözler önüne sermektedir.

Kimi araştırmacılar tarafından ülkemiz dışındaki bazı ülkelerdeki okulların, çetelere yeni üyelerin kazanıldığı ve çete aktivitelerinin yoğunluk kazandığı mekanlar olarak resmedildiği dikkat çekmektedir (bkz. Walker, Colvin ve Ramsey; 1995; Embry v.d., 1996). Bu saptama, gelişmiş ülkelerdeki şiddet olaylarının yoğunluğunu veya artışını kısmen de olsa açıklar niteliktedir.

Ülkemizde de, okullarda çeteleşme eğiliminin artışı ile paralel bir biçimde şiddet ve suç olaylarının da artış göstereceğini şimdiden öngörmek mümkündür. Böyle bir gelişme, okulların güvenli mekanlar olma özelliklerini daha çok yitirmelerini getirecektir. Özellikle, gelecek dönemlerde, çetelerin okullardaki nüfuzlarının artması veya çete oluşumlarından kaynaklanan şiddet eylemlerinin yoğunluk kazanması, “güvenli okul” tanımına yönelebilecek en riskli unsur olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle, gelişmiş bazı ülkelere benzer biçimde ülkemizde de, çete oluşumlarının okullarda yaygınlık kazanması, çete odaklı şiddet davranışlarının artmasını doğuracaktır. Bu nedenle, okullarda şiddet olaylarının artmasının önlenmesine yönelik çabaların veya çalışmaların şimdiden başlatılması ve yoğunlaştırılması gerekmektedir. Bu çalışmalar içerisinde, şiddet unsurlarını dışlayan veya içermeyen bir “okul kültürünün” oluşturulması son derece önem arz edecektir. Çünkü, okulun kendine özgü bir kültürel yapıyı yaratamaması durumunda, çete kültürlerinin ve sorunlu yapıların yarattığı patolojik kültürel unsurların okul mekanlarına taşınması veya burada zemin bulması olasıdır.

2. Okulun İşlevleri

Çocuklar veya bireyler, gündelik ve aynı şekilde genel yaşamlarının önemli bir kısmını okullarda geçirmektedirler. Bu sebeple, okul bireyin yaşamında ve sosyalleşme sürecinde merkezi düzeyde bir öneme sahiptir. Diğer bir ifade ile okul, özellikle aile kurumundan sonra, bireylerin toplumsal beklentilere uygun sosyal davranış kazanmalarında ikincil sosyalleştirici bir unsur olarak önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Okul bir yandan, öğrencilere kazandırdığı mesleki beceri ve sosyal değer sayesinde, onların yasallık düzleminde davranış geliştirmelerini sağlarken, öte yanda da geleceğe ilişkin bir perspektif kazandırmak suretiyle illegal yönelimlerinin önünü kesmeyi hedeflemektedir. Okul dönemlerinde veya öğrenim sürecinde, bireylere yaşama ilişkin sorumluluk duygusu ve anlayışının kazandırılması, bireylerin sosyo-kültürel değerler ve okulun öngörülerini etrafında sosyalleştirilmelerinin sağlanması gibi çabalar, bireylerin okulun işlevleri etrafında bir yaşam biçimini deneyimlemesine neden olacaktır. Bu yaşam biçimi de, hiç kuşkusuz bireyin, şiddete olan eğilim riskini azaltacaktır.

Konumuz açısından, okulun önde gelen işlevleri genel olarak üç ana grupta ele alınabilir:

1. Bir sosyal denetim unsuru olarak okul: Okul kurumu, bireyde bir sosyal denetim duygusu yaratmaktadır. Bu çerçevede, okula devam eden ve okula ilgili olan bireyler arasında, hukuk dışı eylemlere yönelme eğiliminin oldukça düşük olduğu söylenebilir. Aynı şekilde okula sıklıkla gitmeyen veya okuldan kaçan bireylerin de - bir anlamda okuldaki denetimden kaçmış olmaları nedeniyle - şiddet ve suç davranışlarına yönelme olasılıklarının diğer öğrencilere kıyasla daha yüksek olacağı ileri sürülebilir. Okuldan kaçma, okula ilgili olmama ile okul başarısızlığı arasında bir ilişki öngörülebilir. Bireyin, okulda başarısız olmasını etkileyen veya bireyi okul denetiminden kaçırarak faktörler içerisinde, okulla ilintili olan faktörlerin yanı sıra okulu önceleyen bazı etkenlerin de olduğu bir gerçektir. Örneğin, okul ortamının dışlayıcı ve etiketlendirici bir nitelik arz etmesi, bireyi okula karşı ilgisiz kıldığı gibi, bireyin sorunlu bir aile yapısından gelmesi de, onun okulla bütünleşme veya okulun hedeflerine odaklanmasını güçleştirebilmektedir.

2. Bir kültürlenme mekanı olarak okul: Okul, aile kurumundan sonra bireylerin sosyalleşme süreçlerinde öne çıkan temel bir kurum işlevine sahiptir. Okulların da kendilerine özgü kültürel yapılara sahip olmaları gerektiği ve bireylerin bu kültür yapılarının öngördüğü biçimde sosyalleştirilmeleri gerektiği bilinen bir gerçektir. Öğrencilerin, okul bünyesinde yaşantılanan bu kültürel yapıya olan uyumlarının ve bağlılıklarının güçlendirilmesi, onların olası antisosyal yönelimlerini azaltacağı öngörülebilir. Bu bakış açısı, bireylere okulun misyonunun ve kültürünün kazandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Hiç kuşkusuz, okul yöneticilerinin öğrencileri ile olan ilişkinin düzeyi, biçimi, niteliği ve okul ortamının yapısı (öğrenci sayısı, başarı motivasyonu, akademik ilgi düzeyi v.b) gibi unsurlar, okul kültürü ve dolayısıyla bireylerin sosyalleşme süreci ile yakından ilintilidir.

3. Geleceğe yönelik olarak bireylere misyon ve meslek kazandırma açısından okul: Okulun temel işlevlerinden biri de, mesleklere ilişkin bilgi, beceri ve ilgi yaratmaktır. Aynı şekilde, okula devam eden bireyler de, gelecekte bir meslek sahibi olmak arzusunu taşırlar ve bu nedenle okulda sergileyecekleri başarı performansını ile bu amacı gerçekleştirebileceklerini tahmin ederler. Okul, bu açıdan bireyleri geleceğe hazırlayan ve onlara mesleksel beceri ve misyon kazandıran bir işlevi yerine getirmektedir. Gelecekteki hedefin gerçekleşme olasılığı önemli ölçüde bireylerin okul ortamındaki başarı düzeyleri ile ilintilidir. Bu çerçevede, gelecek ile ilgili mesleksel beklenti düzeyi yüksek olan bireylerin okulda başarılı olma olasılıklarının daha yüksek olabileceği tahmin edilebilir. Diğer bir deyişle, okulda başarılı olan öğrencilerin, başarısız olanlara kıyasla daha çok bir gelecek beklentisine sahip oldukları söylenebilir. Gelecek beklentisine sahip olmak da, bireyi şiddet veya bazı antisosyal davranış sergilemekten alıkoyabilmektedir.

Okul ve suç ilişkisini konu edinen araştırmaların büyük bir kısmı, Hirschi tarafından geliştirilen sosyal bağ teorisine yaslandıkları dikkat çekmektedir (bkz. Spratt, 2004; Jenkins, 1995, 1997). Bilindiği gibi Hirschi (1969) tarafından geliştirilen sosyal bağ teorisi, okul faktörünü veya okul yaşamını, bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılığını sağlayan temel kurumlarından biri olarak ele almaktadır. Bu sebeple kontrol kuramı, suç ve şiddet davranışının önde gelen bir nedenini, bireylerin okula olan bağlılıklarının

zayıflamasının sonucu olarak görmektedir. Hirschi, sosyal bağın unsurları olarak dört değişkeni analiz etmektedir. 1) bağlılık, 2) taahhüt, 3) katılma ve 4) inanç. Bağlılık, öğrencilerin okula olan bağlılıklarını, taahhüt; eğitimsel değerlere ve mesleki başarıya/amaçlara olan taahhüdünü, katılma; sportif ve kültürel faaliyetlere veya aktivitelere katılımını ve inanç da, açık bir şekilde okul kurallarını ve okul idaresini benimsemeyi tanımlamaktadır.

3. Okullarda Meydana Gelen Şiddet Davranışının Önde Gelen Risk Faktörleri

Şiddet olgusu, tekil veya homojen bir nitelik sergilemenin ötesinde çok boyutlu bir görünüm arz etmektedir. Bu nedenle, okullarda ortaya çıkan şiddet pratikleri ile ilintili olan çok sayıda risk faktörünün olduğu söylenebilir. Söz konusu faktörler şu şekilde belirtilebilir:

a) Bireysel Faktörler veya Çocuğun Özellikleri

Şiddet davranışı ile ilintili olarak bu başlık altında ele alınabilecek değişkenler şu şekilde belirtilebilir:

- 1) anti-sosyal davranışın varlığı,
- 2) düşük zekaya sahip olma (özellikle sözel yeteneğin düşüklüğü),
- 3) dikkat bozukluğu/hiperaktiflik,
- 4) öğrenme güçlüğü,
- 5) motor-beceri gelişiminin yetersiz olması,
- 6) doğum öncesi ve sonrası komplikasyonlar,
- 7) küçük düzeyde bazı anormallikler (bkz. Buka ve Earls,1993;

Flannery, 1997).

Genelde, erken veya ilk çocukluk dönemlerinde ortaya çıkan anti-sosyal davranışın, yetişkinlik dönemindeki şiddet eylemlerinin ön habercisi olduğu belirtilmektedir (bkz. Ge v.d., 2001; Robins, 1996 ve 1979; Farrington, 1998). Diğer bir deyişle, adölesan ve gençlik döneminde ortaya çıkan şiddetin bireysel düzlemdeki en güçlü göstergelerinden birinin, çocukluk döneminde sergilenen davranış biçimi olduğu ileri sürülmektedir. Bu konuda ilk araştırma yapanlardan biri olan Robins (1966) özellikle, çocukluğun erken dönemlerinde (8 yaşından önce) başlayan saldırganlık ile ergenlik ve yetişkinlik döneminde ortaya çıkan antisosyal davranış biçiminin şiddeti arasında bir ilişkinin varlığını saptamıştır. Ayrıca, başka bir çalışmada Robins (1979), yetişkin antisosyal davranışına, çocukluk antisosyal davranışının yol açtığını ileri sürerek, antisosyal kişiliğin kökeninin çocukluk döneminde aranması gerektiğini ileri sürmektedir. Benzer biçimde, Farrington (1998) ve Hawkins v.d. (1998) de yaptıkları araştırmalarda, çocukluk döneminde şiddet davranışını sergileyen bireylerin, adölesan ve erişkin dönemlerinde de şiddet ve suç davranışını gerçekleştirme olasılıklarının yüksek olduğu yönünde bulgular saptamışlardır. Bu nedenle, çocukluğun ilk dönemindeki saldırganlık ve antisosyal davranış ile yetişkin (adult) şiddeti arasında bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. Bu saptamalar şiddet olgusunun büyük ölçüde, okulu önceleyen bir niteliğe sahip olduğunu, diğer bir deyişle şiddetin çocukluğun ilk dönemlerindeki bazı bireysel ve/veya ailesel etkenlerden kaynaklanabileceğini göstermektedir.

Şiddet davranışı ile ilintili olan bireysel faktörlerin başında, zeka düzeyi gelmektedir. Çok sayıda araştırma, düşük zekaya sahip olma ile şiddet davranışı arasında bir ilişki saptamıştır. Örneğin Hirschi ve Hindelang (1977), düşük bir

zekaya sahip olan bireylerin okul başarılarının düşük olacağı ve bu başarısızlığın da, bireylerin şiddet veya saldırgan davranışa yönelmelerinde bir risk oluşturduğunu ileri sürmektedirler (ayrıca bkz. Cairns v.d.; 1989). Moffitt (1993) de, problem çözme becerisinin düşüklüğünün ve sosyal beceri alanlarındaki yetersizliğin veya başarısızlığın, düşük düzeydeki sözel zeka becerisi ile alakalı olduğunu ileri sürmektedir. Eron ve Huesmann (1993) da, şiddet ve saldırgan davranışların temelinde düşük düzeydeki sözel zeka unsurunu görmektedirler.

Doğum komplikasyonları ile şiddet davranışı arasında da bir ilişkiden söz edilmektedir (bkz. Raine v.d., 1994; Kandel ve Mednick, 1991). Moffitt (1990) de, doğum komplikasyonlarının bireyde nörolojik ve nöropsikolojik kusurlara yol açacak şekilde bazı beyin hasarına yol açtığını ve bunun da dolaylı olarak bireyi şiddete eğilimli kıldığını ileri sürmektedir. Bir anlamda okul başarısızlığına yol açan nöropsikolojik sorunların, bireyin şiddete eğilimli olmasında da etkili olduğu söylenebilir. Aynı şekilde, düşük benlik denetiminden kaynaklanan şiddet eğilimliliğinin temelinde, doğum komplikasyonları ile ilintili olarak ortaya çıkan nöropsikiyatrik kusurların olabileceği söylenebilir. Ayrıca şiddet davranışı ile ilintili olarak; hiperaktivlik, içgüdüsellik, zor bir mizaca sahip olmak gibi etkenler de belirtilmektedir (Moffitt, 1990; Brier, 1995)

b) Aileye İlişkin Faktörler

Öğrencilerin şiddet eğilimlerinin anlaşılmasında bakılması gereken önemli faktörlerden biri, aile yapısıdır. Bu çerçevede okullarda boy gösteren bazı şiddet davranışının kökeni, ergenlerin çocukluk dönemlerinde aile içerisindeki sosyalleşme biçimine kadar uzanabilmektedir. Çünkü bireylerin kişilik oluşumları, ilk çocukluk dönemindeki sosyalleşme süreci ile alakalıdır. Çocuğun okul öncesi dönemde, aile içindeki sosyalleşme biçiminin yetersiz veya yanlış olması, şiddet veya suçluluk açısından ciddi bir risk oluşturmaktadır. Çocuğun aile içerisindeki sosyalleşme sürecinde etkili olan sorunların önemli bir oranı; ebeveynlerin sosyo-ekonomik yetersizliklerinden (ailenin yoksul olması, eğitim düzeyinin düşüklüğü, ilgili olma düzeyinin düşüklüğü) ve kendi aralarında yaşadıkları bazı sorunlardan (ebeveynler arasındaki çatışma, aile içi şiddet, boşanma) kaynaklandığı söylenebilir

Şiddet davranışı ile ilintili olan aileye ilişkin çok sayıda değişken söz konusudur. Bu değişkenlerin başında;

- 1) ebeveynsel denetimin/gözetimin yetersizliği,
- 2) çocukların sosyalleşmelerinde ebeveyn katılımının yetersizliği,
- 3) ebeveynsel disiplinin yetersizliği,
- 4) aile bireyleri arasında kriminal davranışın varlığı,
- 5) ebeveynlerin çocuklarına kötü muamelede bulunmaları veya onları ihmal etmeleri,
- 6) eşler arasındaki evlilik ilişkilerinin zayıflığı, ebeveynlerin boşanmaları ve ayrılmaları gibi faktörler gelmektedir (bkz. Buka ve Earls,1993; Flannery, 1997).

Gelişmiş batı ülkelerinde şiddet davranışına yol açan aileye ilişkin değişkenler arasında özellikle, ebeveynlerin boşanmaları son derece başat bir rol oynamaktadır. Çünkü çocuk, parçalanmış bir aile yapısı içerisinde ciddi bir mağduriyeti yaşamak durumunda kalmaktadır. Örneğin son 30 yıldır Amerika'daki şiddet suçlarındaki artış ile babanın evi terk etmesiyle bozulan aile

yapısındaki artış arasında bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca suç oranlarının yüksek olduğu bölgelerde, daha çok babanın evi terk ettiği diğer bir deyişle aile parçalanmasının oranının yüksek olduğu bölgeler olduğu ifade edilmektedir. Örneğin Amerika'da bölgesel temelde yapılan analizler, çocuğun tek ebeveynli bir ailede yetişme oranının % 10 artmasının, çocuk suçlarında da % 17 oranında bir artışın meydana gelmesine yol açtığı saptanmıştır (bkz. Balcı v.d., 2005: 1).

Şiddet davranışının ailesel kaynaklarından biri de, çocuğun öğrenme süreci ile ilintili olanıdır. Çocuk, aile içerisinde ebeveynlerin sorun çözme biçimlerinde son derece etkilenmektedir. Şiddet davranışının, taklit ile ilintili olarak öğrenme sürecinde ortaya çıktığını varsayan yaklaşımlar temel alındığında³, aile içerisindeki sorun çözme biçiminin, çocuklar tarafından da rahatlıkla model olarak kabul göreceği sonucu çıkartılabilir. Diğer bir deyişle çocuklar, ebeveynlerinin yaşadıkları bazı sorunların veya engellemelerin üstesinden nasıl geldiklerini aile veya ev ortamı içerisinde gözleme ve öğrenme imkanına sahip olmaktadır. Çocuklar burada, sorunlarını şiddet kullanarak çözmeye çalışan ebeveynlerinin sorun çözme tekniklerinden etkilenebilmektedirler. Örneğin ebeveynlerin, çocukları ile ilgili yaşadıkları bazı sorunları veya anlaşmazlıkları, onlara karşı şiddet uygulayarak veya onları cezalandırmak suretiyle çözmeye kalkışmaları durumunda, bu tekniğin çocuklar tarafından da kullanışlı bir tarz olarak örnek alınma olasılığını artırır. Aile içerisinde öğrenilen bu davranış biçiminin, sonraki süreçte okul ortamında akranlarına veya öğretmenlerine yöneleceği söylenebilir (bkz. Flannery, 1997:19). Bu çerçevede çocuklarına karşı sert/katı davranan, reddedici ve ihmal edici tutumlar sergileyen ebeveynlerin çocuklarının, agresif ve şiddet davranışlarına angaje olma olasılıklarının yüksek olduğunu söylemek mümkündür (bkz. Earls, 1994; Fraser, 1996). Bu çerçevede, şiddet davranışının önde gelen ailesel kaynaklarından biri olarak, aile içerisinde yaşanan şiddet eylemleri görülebilir.

Şiddet eylemlerini gerçekleştiren bireylerin, şiddet davranışı sergilemeyen bireylere kıyasla daha çok aile içi şiddete maruz kalan aile ortamlarda büyüdükleri söylenebilir. Bu çerçevede, şiddet pratiklerinin kaynaklarını ailede arayan bazı araştırmacılar, aile veya ev ortamındaki çocuk ihmali, çocuğa kötü muamele veya çocuk istismarı ile şiddet ilişkisine odaklaştıkları görülmektedir. Thornberry çalışmasında, şiddet davranışının görülmediği ailelerden gelen gençlerin % 38'inin, ergenlik dönemlerinde şiddet veya suç davranışlarını gerçekleştirdiklerini saptamıştır. Bu araştırmada, şiddet davranışlarından (eşler arasındaki şiddet, aile çatışma iklimi veya çocuğa kötü muamele) sadece bir biçiminin uygulandığı ailelerden gelen gençlerin suç işleme oranı ise % 60 olarak tespit edilmiştir ve aile ortamında şiddet davranışının her üç biçimine (eşler arasındaki şiddet, aile çatışma iklimi veya çocuğa kötü muamele) de maruz kalan adölesanlar için bu oran % 78 olarak saptanmıştır. Bu nedenle, aile içindeki şiddet veya kötü muameleyle ilişkin olumsuzlukların artması ile paralel bir biçimde çocuğun şiddete eğilimli olma olasılığı da artmaktadır. Bu çerçevede, çocuğun ev ortamında şiddete maruz kalmasının,

³ Sosyal öğrenme kuramı, şiddet davranışını öğrenme faaliyetinin sonucu olarak görmektedir.

onun, okulda şiddet davranışı içerisine girme riskini arttıracakları ileri sürülebilir (bkz. Flannery v.d., 1997).

Goddard ve Hiller (1993), Stanley ve Goddard (2004) gibi araştırmacılar da çalışmalarında, partner şiddeti ile çocuğa kötü muamele (cinsel ve fiziksel istismarı) arasında ilişki bulmuşlardır. Örneğin Stanley ve Goddard (2004), kötü muameleye maruz kalan çocukların genelde kriminal davranışlar sergileyen ailelerden geldikleri ve sonraki süreçte çocukların da ebeveynleri gibi kriminal davranışlara katıldıklarını saptamışlardır. Bu araştırma, çocuklara kötü muamelede bulunmanın, kriminal ve antisosyal davranışlarla ilgili ilintili olduğunu göstermiştir. Benzer biçimde Skinner ve Castle tarafından yapılan diğer bir araştırma, çocuklarına kötü davranan babaların % 45'inin, sabıka kayıtlarının olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Scott, kendi çocuklarını öldüren babaların % 65'inin de daha önceden mahkumiyetleri olduklarını saptamıştır (bkz. Stanley ve Goddard, 2004: 247).

McCord (1979)'e göre, çocukluktan sonraki dönemlerde gerçekleştirilen şiddet davranışlarının % 36'sının, çocukluk dönemindeki; ebeveyn denetiminin yetersizliği, çocukların annelerinin kendilerine duydukları güven eksikliği, çocukların ebeveynsel çatışmaya, kavgaya veya saldırganlığa maruz kalmaları gibi faktörler sayesinde açıklanabilir.

Konuya ilişkin olarak yapılmış araştırmaların ortaya koyduğu genel sonuçlar, fiziksel çocuk istismarının en yüksek düzeyde gerçekleştiği ailelerin, aynı zamanda geçmişte de çocuk istismarının en çok gerçekleştiği ailelerin olduğunu göstermektedir. Bu saptama, çocukluk döneminde fiziksel şiddete maruz kalan bireylerin, şiddete daha çok eğilimli hale geldikleri ve sonraki dönemlerde şiddet davranışları sergileyecekleri sonucunu çıkartmamızı sağlamaktadır. Benzer biçimde, antisosyal eğilime sahip olan, suç işlemiş ve uyuşturucu madde kullanan ebeveynlerin olduğu bir aile ortamında yetişen/büyüyen çocuğun, şiddete eğilimli olma olasılığının daha yüksek olacağı tahmin edilebilir.

Ülkemiz açısından öne çıkan temel ailesel risk faktörleri olarak; ebeveyn denetiminin ve disiplinin yetersizliği, ebeveynler arasındaki şiddet pratiklerinin varlığı, dışlama, dövme, korkutma, baskılama gibi çocuklara yönelik ortaya çıkan kötü muamele, ebeveynlerin çocuklarına yeterli düzeyde zaman ayıramamaları ve dolayısıyla onları ihmal etmeleri gibi etkenler sayılabilir.

e) Toplumsal faktörler

Okul şiddeti ile bağlantılı olarak toplumsal faktörler başlığı altında ele alınması gereken faktörler ise şu şekilde belirtilebilir:

- 1) silahların varlığı veya silahlara kolay bir biçimde sahip olunabilme,
- 2) uyuşturucuyu elde edebilme ve kullanma,
- 3) şiddetin yaygınlığı,
- 4) suçlu arkadaş grubunun varlığı/çete oluşumları,
- 5) kitle iletişim araçlarının etkisi,
- 6) yüksek düzeydeki geçici nüfus ve ekonomik yoksunluk.
- 7) şiddet davranışını sıradan ve normal olarak görülmesini sağlayan bir kültürel yapının varlığı,

Gençler ve çocuklar arasında ateşli silah ve bıçak gibi kesici aletleri taşıma/birlikte bulundurma alışkanlığı giderek arttığı söylenebilir. Ülkemizde de çok sayıda öğrenci veya çocuğun yanında kesici alet taşıdığı ve bunları okula götürdükleri bir gerçektir. Ögel ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada (2005), hayatı boyunca en az bir kez bıçak, çakı yada benzeri kesici alet taşıyanların oranı, % 22.6 olarak saptanmıştır. Bu oran, yaklaşık olarak her dört öğrenciden birinin her hangi bir zamanda kesici alet taşıdıklarını göstermektedir. Deneklerin % 9.8'i de, ateşli silah taşıdıklarını belirtmişlerdir. Araştırma grubunda yer alan deneklerden % 26.3'ü, hayatı boyunca en az bir kez başkasını yaraladıklarını ifade etmişlerdir. Şiddet olayları sonucunda başkasını yaraladığını belirtenlerden yarıya yakını bu yaralamayı 13-15 yaşları arasında yaptıklarını dile getirmişlerdir (Ögel v.d., 2005). Özcebe ve diğerleri (2006) de araştırmalarında; öğrencilerin % 19.8'i çakı, bıçak, kuru sıkı tabanca ve tabanca gibi kesici alet ve silah taşıdıklarını saptamışlardır.

Sanders, şiddet davranışı ile silah kullanma arasındaki ilişkiyi şu şekilde belirtmektedir: “Eğer insanın yaşamında her şey kötü gitmişse birini, bir insanı vurmak durumu kurtarır. Eğer insan kendini bir hiç, bir sıfır gibi hissediyorsa silah güç verir. İnsan etrafındaki her şeyden korkuyorsa, silah dünyayı bir köşeye sıkıştırabilir. Eğer insan kendisini Görünmez Adam gibi, bir hayalet gibi hissediyorsa silah ona gerçek olma fırsatını sağlayacaktır. Hayaletin, hatta meleğin karşıtı ağır, yoğun bir şey, örneğin demirdir” (Sanders, 199: 158).

Şiddet davranışının önde gelen kaynaklarından biri de, uyuşturucu madde kullanmaktır. Yabancı literatürde yer alan çok sayıda araştırma, uyuşturucular ile şiddet davranışı arasındaki ilişkiyi saptamıştır (bkz. Riley, 1998; Leukefeld v.d., 1998: 98-119).

Öğrencilerin ikamet ettikleri ve gittikleri okulların bulunduğu yerleşim yerlerinde, aynı şekilde okul ortamlarında şiddet davranışının yaygın olması da, şiddet olaylarını körükleyici bir etkiye bulunduğu söylenebilir. Bir anlamda, şiddet olaylarının yaygın olarak işlendiği toplumlarda, şiddet davranışı sıradanlaşmakta ve bireyler giderek şiddet eylemlerine alışmaktadırlar. Bu durum, şiddetin meşrulaşmasına ve normal bir davranış biçimi olarak algılanmasına yol açabilmektedir.

Akran grubu da ergenlerin, psikososyal gelişimleri açısından önem arz etmektedir. Ergenler özellikle; aitlik duygusu, duygusal destek ve davranışsal normları kazandıran bir işleve sahip olması açısından akran gruplarını tercih etmektedir. Özellikle, ev ortamında veya aile içerisinde ebeveynlerden gerekli ilgi ve desteği bulamayan çocuklar, kendilerine ilgini gerçekleştirebileceği yeni ortam arayışlarına yönelmektedirler. Aynı şekilde okulda başarısız olan çocuklar, kendileri ile bazı benzer özellikler sergileyen antisosyal akran grupları ile birlikte olma yönelimi içerisinde olmaktadır. Dolayısıyla konuya ilişkin yapılmış araştırmaların da, saldırgan davranışların önemli bir oranının akran gruplarıyla birlikte gerçekleştirildiği ve antisosyal davranış sergileyen akranlarla olan ilişkinin, suç ve şiddet davranışını kazanmanın güçlü bir göstergesi olduğu yönünde bulgular saptadıkları (bkz. Borduin ve Schaeffer, 1998: 155-156) bilinen bir gerçektir.

Şiddet davranışının önde gelen bir kaynağı olarak gösterilen diğer bir unsur da kitle iletişim araçlarıdır. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de okuldaki şiddet olaylarının artışından sorumlu tutulan unsurların başında kitle

iletişim araçları gelmektedir. Okul ve şiddet ilişkisi üzerinde fikir ileri süren çok sayıda insan son dönemlerde şiddet olaylarının artışından, kitle iletişim araçlarındaki şiddet içerikli program, dizi veya filmleri sorumlu tuttukları bilinmektedir. Bu çerçevede çok sayıda yönetici, öğretmen ve öğrenci; okullardaki şiddet olaylarının nedenlerine ilişkin olarak çocukların özellikle izledikleri filmlerin kahramanlarına öykündükleri ve okulda akran grupları içerisinde söz konusu bu kahramana/kahramanlara özgü bir tavır ve dil geliştirdiklerini yaygın olarak belirtmişlerdir (bkz. Şubatlı v.d., 2006: 14-15).

Medya veya kitle iletişim araçları ile şiddet arasındaki ilişki günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir. Kitle iletişim araçlarının, bireylerin şiddet davranışları üzerindeki etki düzeyi konusunda hala bir fikir birliğinin sağlandığı söylenemez. Ancak, bazı şiddet olaylarının, kitle iletişim araçlarındaki şiddet görüntülerinden etkilenerek işlendiği bilinen bir gerçektir. Örneğin, “Doğuştan Katil Doğanlar” (Natural Born Killers) filminin yayınlandığı bazı ülkelerde, meydana gelen bazı şiddet olaylarının bu filminden esinlenerek gerçekleştirildiği haberi medyada yer almıştır. Örneğin, 1996 yılında Fransa’da 18 ve 17 yaşlarında iki sevgilinin 16 yaşında Tunuslu bir genci 40 bıçak darbesi ile öldürmelerinin ardından yakalandıklarında polisteki ilk ifadelerinde, cinayeti; Oliver Stone’un “Doğuştan Katil Doğanlar” filminden esinlenerek işlediklerini belirtmişlerdir. Daha önceden de Fransa’da 1994 yılında iki Fransız genç, üç polisle bir taksi şoförünü aynı filmin etkisinde kalarak öldürdüklerini dile getirmişlerdir. Benzer biçimde, İskoçya’da bir ilkokulu basıp 16 çocukla iki öğretmenin katledilmesi ile sonuçlanan bu cinayet olayından sonra söz konusu ülkede “Doğuştan Katil Doğanlar” filminin video kaset dağıtımının durdurulduğu belirtilmektedir (Dündar, 1996: 385). Ülkemizde de şiddet davranışı gerçekleştiren bazı çocuklar göz altına alındıklarında, ilk ifadelerinde bir dönem yayınlanan “Kurtlar Vadisi” dizisinden etkilendiklerini ileri sürdükleri bilgisi, medyada yer almıştı. Bu ve benzeri olaylar, şiddet ile medya ilişkisini gündeme taşıyıp tartışılmasına yol açmaktadır. Bu sebeplerle gelişmiş ülkelerde, şiddetin medyadaki görünürlük düzeyine ilişkin olarak bazı sınırlandırmalar getirilmiştir.

Medyadaki şiddetin üç temel etkisi olduğu belirtilmektedir: Birincisi, yüksek düzeyde medyadaki şiddet görüntülerine maruz kalan çocukların agresif tutumları daha çok kazanacakları ve izledikleri şiddet görüntülerinden sonra akranları ile daha çok agresif davranış sergileyecekleri yönündeki yaklaşımdır. İkincisi, daha kronik ve uzun süreli olarak medya şiddetine maruz kalan bireylerin, şiddet davranışına ve onun sonuçlarına giderek daha çok ilgisiz olmaya (desensitization) başladıkları yönündeki iddialardır. Silahla öldürme veya ateş etme, patlama, araba çarpışmaları/kaza gibi olayların izlenmesi çocuklarda şiddet davranışının normal bir davranış olarak algılanmasına yol açabilir. Üçüncüsü ise, televizyonda çok sayıda şiddet görüntüsünü izleyen çocukların “tehlikeli/kötü dünya sendromu” (mean world syndrome) geliştirdikleri belirtilmektedir. Bu sendrom, çocukların izledikleri şiddet görüntüleri sayesinde gelecekte kendilerinin de şiddet davranışının mağduru olacakları yönünde bir korku geliştirdikleri ve bu korkunun artarak onlarda bir huzursuzluk yaratabileceği şeklindeki patolojik bir durumu tanımlamaktadır. Bu sendromun temelinde, şiddet görüntüleri sayesinde çocuğun giderek dünyayı

kötü ve tehlikeli bir yer olarak görmeye başlaması ve dolayısıyla kendisini koruma yönünde bir düşüncenin gelişmesi bulunmaktadır. Ayrıca, çocukların erken dönemlerde gerçek ile fanteziyi birbirlerinden ayırmalarının da oldukça güç olduğu düşünüldüğünde, şiddet görüntülerini yoğun bir düzeyde izleyen bazı çocuklarda bu sendromun ortaya çıkabileceği söylenebilir (Flannery, 1997 :22).

Toplumumuzda, sorunların kaba güç kullanımı ile çözümünü olanaklı kılan bir eğilimin varolduğu ve bu eğilimin kültürel bir temele dayandığı bir gerçektir. Özellikle, ataerkil kodların daha çok baskın olduğu bölgelerde, cesaret ve öç alma yönünde kışkırtıcı unsurları gözlemek daha kolaydır. Şiddet kodları etrafında sosyalleşmiş çocukların ve ergenlerin, okullarda kendi akranları arasında ortaya çıkan en ufak bir anlaşmazlığı bile şiddet edimi aracılığıyla çözme çabalarını bu çerçevede açıklamak mümkündür.

d) Okula ilişkin faktörler:

Okul ile şiddet davranışı arasındaki ilişkinin tartışılması konusunda okul ile ilintili ele alınabilecek değişkenlerden önemli olanları şu şekilde belirtilebilir:

- 1) düşük düzeydeki akademi başarı,
- 2) okula olan bağlılık düzeyinin düşüklüğü,
- 3) okul koşulları ve iklimi,
- 4) çeteye katılma

Yapılan araştırmalar; düşük düzeydeki okul bağlılığının, suçluluğun ve şiddet davranışının önde gelen bir faktörü olduğunu ortaya koymaktadır. Hirschi (1969), 4000 lise öğrencisi üzerindeki çalışmada, bireylerin okul gibi geleneksel sosyal kurumlara olan bağlılıklarının zayıflamasıyla ile onların suç işleme oranlarının artış eğilimi göstermesi arasında bir ilişki bulmuştur. Yapılmış bazı araştırmalar da (Gibbons, 1981; Maguin and Loeber 1996; Hagan ve Simpson, 1978; Hindelang, 1973; Krohn ve Massey, 1980; Jenkins,1995 ve 1997) Hirschi'nin bu araştırmasıyla örtüşen bulgular ortaya koymuştur. Bir anlamda bu araştırmalar, okula bağlı olan ve okul etkinliklerine yüksek düzeyde katılan bireylerin muhtemelen daha az suç işlediklerini ortaya koymuştur.

Gelişmiş batı ülkelerinde okula bağlılık ve okulla ilintili aktivitelere katılım düzeyi ile suçluluk arasındaki ilişkiyi saptama açısından yapılan çok sayıda araştırma; okula bağlılık düzeyi düşük olan ve okulu sevmeyen öğrencilerin, okulu seven ve okula bağlı olan öğrencilere oranla daha fazla suç işlediklerini (Bkz. Conger, 1976; Hindelang, 1973; Hirschi, 1969; Sydlitz ve Jenkins, 1998:69-76) ortaya koymuştur.

Okul ve şiddet ilişkisini, okul bağlamında (okul koşulları ve iklimi) analiz eden araştırmalar, öğrencinin okul sistemi içerisinde diğer öğrencilerle ve okul personeli ile olan ilişkisine odaklanmaktadır. Okul iklimi (climate) analizlerinde genelde sıklıkla “güvenli bir okul” tanımına gönderme yapılmaktadır. Etkili ve güvenli okulların özellikleri arasında; yöneticilerin öğrenci problemlerine ilgi duyan bir yapıya sahip olması, ebeveynler ile okul yönetimi arasında işbirliğinin sağlandığı, öğrencilerin okul etkinliklerine katılım düzeyinin yüksek olduğu ve okulun fiziksel çevresinin güvenli olması gibi hususlar belirtilmektedir (bkz. Hernandez ve Seem, 2004). Welsh (2000) de, okulların da insanlar gibi, kendilerine özgü kişilikleri ve iklimleri olduğunu ileri sürmektedir. Bir okulun iklimi ile kast edilmek istenen; öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler arasında bir etkileşim biçimi haline gelen yazılı olmayan inançlar, değerler ve tutumlardır.

Sınıf ve okul ortamının bireylerin davranışları üzerinde etkili olduğu varsayımından hareket eden bazı araştırmacılar; bireylerin sınıf içindeki ilişki düzeylerini, sınıf ortamının başarıya odaklı yapıya sahip olup olmadığı ile suç ve şiddet davranışı arasındaki ilişkiyi irdelemektedirler. Düzensizlik, suç ve şiddete neden olabileceği düşünülen okul faktörleri şu şekilde belirtilmektedir: a) okulun/sınıfın aşırı kalabalık olması b) yüksek düzeyde öğrenci/öğretmen oranı c) ders programlarının yetersizliği/derslere ilgideki yetersizlik ve bu etkenlerle ilintili olarak d) düşük düzeydeki akademik başarı ve işleri aksatmaya yol açıcı bir ilgisizlik e) düşük düzeydeki araç gereç tasarımı ve binaların, hem izolasyonu arttıran hem de içsel iletişimi engelleyen taşınabilir veya portatif türden olması f) liderlerin veya yöneticilerin, tahrik edici ortamları tanımlamada yetersiz olmaları, problem çözme konusunda ilgisiz olmaları, yapılacak hiçbir şeyin olmadığına inanmaları, diğer bir deyişle, ne yapılacağını bilmemelerinin yol açtığı yetişkin başarısızlığı (bkz.Flannery, 1997: 38).

Sprott (2004), okul iklimi ile sınıf ikliminin suç ve şiddet davranışı üzerindeki etkisini incelediği araştırmasında; okul ikliminin suç ve şiddet davranışı üzerinde her hangi bir etkisini saptayamazken, sınıf ikliminin suç ve şiddet davranışı üzerinde bir etkiyi saptamıştır. Söz konusu araştırmada özellikle güçlü akademik odaklanmanın, mala yönelik suçların düşük düzeyde gerçekleşmesi ile ilgili olduğu bulgusu elde edilmiştir. Sınıftaki olumlu sosyal ilişkilerin şiddet davranışı üzerindeki etkisi ise, beklenildiğinden daha az saptanmıştır. Ancak, bu araştırma; sınıf içinde olumlu sosyal etkileşimin varlığının, akademik odaklanmaya kıyasla düşük düzeydeki şiddet davranışı ile olan ilişkisinin daha güçlü olduğu bulgusu elde edilmiştir. Sprott, okul ikliminin de suç ve şiddet davranışı üzerindeki etkisinin dolaylı olabileceğini belirtmektedir.

Burada kısaca değinilecek diğer bir husus da, okullardaki çete oluşumlarıdır. Çeteleşme, güvenli okul oluşumunun önündeki temel engelleyici unsurlardan birini oluşturmaktadır. Bazı problemlili öğrencilerin kendi aralarında oluşturdukları çete ve çete benzeri oluşumlar, okul ortamlarında şiddet terörünün yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Her hangi bir çeteye mensup olanlar özellikle öğrencilerden; haraç alma, öğrencilere uyuşturucu satma, öğretmenlere ve okul yöneticilerine saldırma, zorbalık yapma, bireyleri tehdit etme gibi davranışlar gerçekleştirmektedirler.

Fagan (1995)'in şiddet davranışının ortaya çıkışı ile ilgili geliştirdiği beş aşamalı model aynı zamanda çete oluşumlarını da açıklamaktadır. Bu modelin, şiddet davranışının bütüncül (aile sorunları, akran etkisi, uyuşturucu etkisi v.b.) ve gelişimsel bir analizini ortaya koyduğu söylenebilir. Şiddet davranışının gelişimini aşamalı olarak açıklayan model şu şekilde özetlenebilir:

I. Aşama: Ebeveynlerin (anne-baba) ihmali ve ilk dönemlerde çocuğun ev yaşamından kopması: Ebeveynlerin boşanması, çocuğun anne veya babadan sadece her hangi birinin yanında yetişmesi, yaşamın ilk döneminde çocuğun babasız yetişmesi, çocuğun yetişme düzeninin sürekli değişmesi, ebeveynlerin sık sık kavga etmeleri, çocuğun fiziksel olarak engellenmesi, çocuğun veya aile bireylerinden birinin küçük yaşlarda cinsel tacize uğraması, yetişme ortamında sert ve acımasız tutumların varlığı ve çocuğun sevgiden yoksun bir biçimde büyümesi, çocukta düşmanca tutumların gelişimi, sıkıntı ve hiperaktifliğin

varlığı, babanın ilgisizliği gibi faktörler çocukta agresifliğin ve şiddet eğilimliğinin gelişiminde etkili olan unsurlardır.

II. Aşama: Çocuğun, aidiyet arayışı ve bir çeteye aitlik duymaya başlaması: Bu aşama, çocuğun davranışının bozulmaya başladığı bir dönemi tanımlamaktadır. Çocuğun bu dönemde, başka çocukları sömürmekle tatmin olduğu ve annesine vurmaya başladığı görülmektedir. Ayrıca, çocuğun okulda, görevliler tarafından idare edilmesi güçleşmekte ve çocuk, normal çocuklar tarafından okulda dışlanmaktadır. Dışlanan çocuk kendisi gibi agresif veya şiddet davranışını sergileyen bireylerle tanışarak, onlarla ilişki kurmaya başlamaktadır. Bu süreçte okulda başarısız olan çocuk, diğer antisosyal davranış sergileyen çocuklarla birlikte okula ve öğrenmeye olan ilgisi azalmakta ve dolayısıyla çocuğun, sosyal ve ahlaki kavramları öğrenme isteği de zayıflamaktadır. Çocuğun başarısız olması ile birlikte onun eğitim ve yaşam düzeylerine ilişkin beklentileri de azalmaktadır. Bu düşük düzeydeki beklentiler, öğretmenlerin ve aile bireylerinin tutumları ile daha da pekişmektedir. Zayıf denetimin, evde de devam etmesi, agresif akran grubu ile olan birlikteliğin devamı ve eve yönelik düşmanca tutumların gelişmesi gibi süreçler sonuçta, bireyin bir suçlu çeteye katılması ile sonuçlanmaktadır.

III. aşama: Çocuğun, suçlu çeteye katılması ve çetenin birlik çağrısına uyması: Çocuk 11 yaşına geldiğinde, kötü alışkanlıkları ve tutumları iyice belirginleşmeye başlamaktadır. Çocuk özellikle, 15 yaşına geldiğinde ise, suç işlemeye kalkışmaktadır. Bireyin kendisini akran grubuna ait olarak hissetmesi veya arkadaş grubunu temel referans olarak almaya başlaması, onun şiddet ve suç yönündeki kişilik durumunu pekiştirici bir etki yapmaktadır.

IV. aşama: Bireyin şiddet suçlarını veya davranışlarını işlemeye başlaması veya kriminal bir çeteyi oluşturabilecek düzeye gelmesi. Bu aşama, silahlanma aşaması olarak görülebilir. Çünkü, çocuk bu aşamada, silah taşımaya başlamaktadır. Çocuğun, silaha sahip olması ilk başlarda daha çok kendini koruma amaçlıdır. Ayrıca, çocuk ve suç işleyen arkadaşları bu dönemde, başkalarını sömürmek için şiddet kullanmaya başlarlar.

V. aşama: Yeni bir çocuğun ve suçlunun doğduğu son aşama. Bu aşama, suçlulukta uzmanlaşmanın ve suç kariyerinin üst noktasını oluşturmaktadır. Gelecekteki şiddet suçlarının ortaya çıkışını formüle eden bu beş aşamalı model, şiddet olgusunu; ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgisizliği, sevgisizliği ve ilgisizliği üzerine temellendirilmiştir (Fagan, 1995:1-2; Fagan, 1996: 36-39). Ancak şiddet eylemi sergileyen veya çeteye katılan bireylerin tümünün bu modelin öngördüğü biçimde benzer süreçleri ve aşamaları da izlemeyeceği de bir gerçektir. Bu model, özellikle çocuğun ailede başlayan ihmalinin ve akran grubu ile pekişen suçluluk sürecinin çeteleşme ile sonuçlanmasını açıklaması açısından önem taşımaktadır.

Gerek yukarıda belirtilen çok sayıda şiddet risk faktörleri, gerekse okul/sınıf ikliminin şiddet davranışı ile olan ilişkisine vurgu yapan araştırmacıların yaklaşımları, şiddet davranışının çok kompleks ve çok yönlü bir nitelik arz ettiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, şiddet davranışının temelinde her zaman tekil unsurların aranması, konunun bütüncül açıdan ortaya konulmasını olanaksız kılmaktadır. Genelde, şiddet davranışının çok sayıda etkenin etkileşim sürecinden kaynaklandığı bir gerçektir. Bu çerçevede Salts v.d. (1995); aile ilişkileri, okul davranışının problemliliği, madde kullanma ve

suçlu davranışı gibi etkenlerin tümünün birlikte ergenlerin şiddet davranışı ile ilintili olduğunu ileri sürmektedir. Aynı şekilde, ekonomik olumsuzluklar ve gerilimli yaşam biçimleri de şiddet davranışının güçlü göstergeleri olarak saptanmıştır (Garrett, 1995).

Ögel v.d (2005) şiddet davranışının önde gelen risk faktörlerini; içine kapanık olmak, yoğun bir izolasyon içinde olmak, şiddete maruz kalmak, başkaları tarafından kolaylıkla kızdırılabilen bir yapıda olmak, aşırı alınganlık göstermek, kendisine rahat verilmediği veya haksızlık edildiğini düşünmek, okul başarısızlığının düşüklüğü, öfke kontrolünün yetersizliği, geçmiş yaşamında şiddet davranışının varlığı, madde kullanmak, dürtüsel olmak, çok çabuk hayal kırıklığını yaşamak ve bunu tolere etmede başarısız olmak şeklinde belirtmektedirler.

Debarbieux (2003) ise okul şiddetinin temelinde sosyal eşitsizlikleri görmektedir. Bu sebeple ona göre, okullardaki şiddetin sosyolojisi bir dışlanma sosyolojisidir. Sosyal öğrenme kuramcıları da, modern toplumlardaki şiddet davranışlarının kaynakları olarak genelde; aile yapıları, çevresel deneyimler ve kitle iletişim unsurlarını görmektedirler (bkz. Siegel, 1989: 140). Diğer bir deyişle sosyal öğrenme teorisyenlerine göre şiddet davranışı öğrenme sürecinde kazanılan bir davranış biçimi olduğu için; aile parçalanması, ebeveynlerin suçluluk durumları, otorite yapıları, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenme durumları v.b aileye ilişkin sorunlar, şiddet görüntülerinin kitle iletişim araçlarındaki yaygınlık düzeyi ve anti-sosyal veya suçlu akran grubunun varlığı gibi faktörler bireylerin şiddete eğilimli olma süreçlerinde etkili unsurlar olmaktadır.

Tüm bu değişkenlerin yanı sıra şiddet davranışı ile ilintili olarak değinilmesi gereken diğer bir unsur da, geleneksel cemaat yapılarının modernleşme süreci içerisinde zayıflamasıdır. Bireyi kollayıcı ve kuruyucu cemaat yapılarının sarsılmasıyla bireylerin giderek daha çok yalnızlaştığı bir gerçektir. Bu yalnızlaşma, bireyde modern yaşam biçimine karşı bir hayal kırıklığı yaratmaktadır. Bu hayal kırıklığı da, bireylerde öfkeyi tetikleyici bir etki yapabilmektedir. Bu çerçevede özellikle Martin Scorsese'nin çoğu filmlerinde, modernliğin yarattığı hayal kırıklığı ile şiddet davranışı arasındaki ilişkiye göndermeler yapması önemlidir. Ona göre; "şiddet, modern toplumun hayal kırıklıklarından ve duygusal soğukluğundan doğar" (bkz. Atayman, 2002:39). Scorsese'nin filmlerinin çoğunda aşırı şiddet pratiklerinin kökeni; yalıtılmışlığın, iki yüzlü bir ahlakın, aşk ve dostlukları beceremeyen bir toplumun ilişki biçiminde aranmaktadır (bkz. Atayman, 2002:39). Ülkemizde özellikle aşk ve sevgili cinayeti olarak işlenen şiddet olaylarını, bu anlamda "aşk ve dostlukları beceremeyen" bir gençliğin değersizleşme süreci ile ilintili olarak açıklamak mümkündür.

4. Okul Şiddetini Önlemeye İlişkin Bazı Öneriler

Okullarda giderek ciddi bir problem olmaya başlayan şiddet olgusu ile mücadele edebilmede ilk öncelikli çabanın, şiddet davranışının nedenlerinin tespit edilmesi alanında yoğunlaştırılması gerekmektedir. Çünkü sorunun çözümü, şiddet eyleminin temelinde yatan nedenlerin tespit edilmesi ile mümkün olacaktır. Örneğin, şiddet davranışının aile veya ekonomik nedenlerden mi, yoksa okul başarısızlığı veya zayıf bir iletişimden mi kaynaklandığı hususu

ortaya konulmalı ve doğrudan sorunla ilintili olarak çözüm olanaklarının geliştirilmesine çalışılmalıdır.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus, antisosyal yapının veya şiddet davranışının her ne kadar da çocukluğun erken dönemlerine uzanan nedenleri söz konusu olsa bile, bireyin şiddet davranışını sergileyip sergilememesinde içinde bulunduğu toplumsal ortam veya koşullar son derece önem arz etmektedir. Diğer bir deyişle, bireyin içinde yer aldığı toplumsal çevre veya ortam, şiddet davranışının ortaya çıkmasında, tetikleyici veya kolaylaştırıcı bir işlevi görmesinin yanı sıra güçleştirici bir etkide de bulanabileceği söylenebilir. Bu sebeple okul ortamı, bireylerin şiddete olan eğilimlerinin anlaşılmasında merkezi bir konuma sahiptir.

Şiddet davranışının erken yaşlarda veya çocukluk döneminde ortaya çıkan ve sonraki dönemlerde de devam eden ve giderek kronikleşme eğilimi gösteren bir fenomen olduğu gerçeği temel alındığında, şiddet davranışını önlemeye yönelik çabaların özellikle, çocukluk döneminde yoğunlaştırılması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Bu dönemlerde ortaya çıkan antisosyal veya agresif kişilik yapısının, olumlu sosyalleşme süreci ile giderilmesi veya azaltılması mümkündür. Diğer bir deyişle, bu süreçte etkili bir müdahalenin ve çocuğu izlemenin olumlu sonuçlar ortaya koyacağı inkar edilemez. Bu sebeple ailelerin, çocuklarının küçük yaşlardan itibaren, öz denetim ve empati yeteneğinin gelişiminde aktif bir rol üstlenmeleri gerekmektedir. Ayrıca, ailelerin çocuklarına daha fazla zaman ayırmaları, akademik başarısızlıkları ile ilgilenmeleri ve çocuklarına yönelik olarak yeterli düzeyde koruyucu ve kollayıcı bir tutum içinde olmalarının, onların şiddet yönelimlerini önemli ölçüde azaltacağı öngörülebilir. Bu çerçevede bazı ailelerin, antisosyal eğilim sergileyen çocuklarının, başarılı ve olumlu bir sosyalleşme sürecini yaşayabilmeleri için uzman desteği almaları gerekmektedir.

Okuldaki şiddetin veya öğrenciler tarafından gerçekleştirilen şiddet olaylarının önlenmesi veya engellenmesi çerçevesinde yapılması gerekenler genel olarak; a) öğrencilerin okula olan bağlılıklarının artırılması, b) öğrenciler ile okul personeli veya öğretmenlerinin birlikte yürütecekleri sosyal sorumluluk projelerinin geliştirilmesi, c) problemlili öğrencilerin ailelerine rehberlik hizmetinin verilmesi ve d) medyanın, şiddet görüntüleri konusunda duyarlı bir yayıncılık anlayışı içerisinde hareket etmesi şeklinde belirtilebilir.

Sosyal kontrol teorisi perspektifinden bakıldığında, bireylerdeki şiddet ve suç eğiliminin azaltılabilmesi için, bireylerin okulun amaçlarına odaklanacak biçimde sosyalleştirilmeleri gerektiği sonucu çıkmaktadır. Bu çerçevede şiddetin önünün alınabilmesi için, bireyin okulun amaçlarına ve etkinliklerine olan katılımının artırılması sağlanmalı, okul kurallarına olan bağlılığı güçlendirilmeli ve öğrenciye okul ile ilintili bir gelecek perspektifi kazandırılmaya çalışılmalıdır. Okul içi sosyal etkinliklerin artırılması ve çocukların bu etkinliklere olan katılımının sağlanması yönünde okul yönetimi ciddi bir çaba sergilemelidir. Başarısız olan öğrencilerin başarılı akran grupları içerisine dahil edilmelerine imkan verecek okul tabanlı projelerin geliştirilmesi ve bu çabalarla, başarısız çocukların başarılı olan akran grupları içerisinde sosyalleşmeleri sağlanmalıdır. Çünkü, öğrencinin akademik başarı düzeyinin artışına paralel olarak okula olan bağlılığının artacağı ve bunun da bireylerdeki antisosyal eğilimliği sonlandırabileceği düşünülmektedir.

Okuldaki şiddet sorunu ile mücadele edebilmenin etkin yollarından biri de, okullarda şiddeti engellemeye yönelik bazı projelerin geliştirilmesidir. Şiddet davranışlarının önde gelen nedenleri arasında özellikle öfkeyi kontrol edememe, çatışmaya ilişkin problemleri çözebilme becerisine sahip olamama ve empati duygusunun zayıflığı gibi unsurların etkili olduğu bir gerçektir. Bu nedenle okullarda şiddet davranışlarını engelleme/azaltma veya önlemek için, öfke denetimi veya yönetimi, dürtü denetimi, problem ve çatışma çözme becerilerinin geliştirilmesi gibi bazı programların uygulanmasının önemli katkılar sağlayacağı söylenebilir. Aslında bu duyguların aile içerisinde, çocuklara küçük yaşlardan itibaren sosyalleşme süreci içerisinde kazandırılması gerekmektedir. Ancak, çocukluk döneminde, olumlu bir sosyalleşme sürecini yaşamamış veya ailede bazı problemler yaşamış olan çocuklar, okullarda belirlenmeli ve bunlara yönelik bazı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu bireylere, olumlu bazı değerlerin kazandırılmasına çalışılmalı ve sorun çözme, iletişim kurabilme becerilerinin edinilmesini hedefleyen bazı programların uygulanması yönünde çaba sarf edilmelidir. Örneğin Tarhan (2004), ülkemiz dışındaki okullarda şiddet uygulayan çocuklar üzerinde uygulanan bir terapi biçiminden söz etmektedir. Bu terapide, çocuğa videodan işkenceye uğrayarak acı çeken bir insanın görüntüsünün izlettiği belirtilmektedir. Bu terapi ile çocukların, kurbanın şiddete maruz kalması sonucunda çektiği acı duygusunu fark etmeleri veya bu duygunun öğretilmesi hedeflenmektedir. Okullarımızda empati duygusunu geliştirmeye yönelik bazı programların geliştirilmesi ile birlikte bireylerin; öfkenin, acımasızlığın, kaba kuvvetin, yaralama ve öldürme gibi davranışların olumsuz sonuçlarına dikkat çekmeleri sağlanabilecektir. Aynı şekilde, bireylerin şiddet yönelimlerinin önlenilmesinde geliştirilecek şiddet karşıtı programların da etkili olabileceği ileri sürülebilir. Bu çerçevede örneğin, Uysal ve Temel (2006) tarafından gerçekleştirilmiş olan bir çalışma, şiddet karşıtı programların başarısını ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Onlar, İzmir İli Bornova İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Ferit Bahriye Ergil İlköğretim okulunda 21 Kasım 2001- 01 Temmuz 2002 tarihleri arasında, ilköğretim öğrenci grubu üzerinde Şiddet Karşıtı Eğitim Programının (ŞKEP) öğrencilerin şiddet eğilimleri üzerindeki etkisini (5 hafta süreyle haftanın bir günü 40 dakikalık iki ders saati süresi içerisinde) saptamaya yönelik gerçekleştirdikleri araştırmanın saptadığı bulgular, şiddet karşıtı eğitim programının bireylerin sorun çözme tekniklerinin öğrenilmesindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın ortaya koyduğu temel bulgu, deney grubunun eğitim öncesine kıyasla sorunlarını çözmeye daha yapıcı teknikler öğrendiğinin saptanmasıdır. Örneğin, eğitim öncesi deney grubunun % 19'u (en yüksek gerçekleşen oran) çatışmayı çözüm yollarına ilişkin olarak ne yapacaklarını bilmediğini belirtirken, eğitim sonrasında bu oran % 2.4'a düşmektedir. Eğitim sonrasında % 42.9 si (en yüksek oran) çatışmayı çözmeye yönelik olarak, kendilerini geliştirme çalışmaları ile aşabileceğini belirtmişlerdir. Bu da, söz konusu program sayesinde öğrencilerin şiddet eğilimlerinde ciddi bir azalmanın olması anlamına gelmektedir. Bu nedenle şiddet davranışı ile mücadelede bu tür çalışmaların artırılması ve şiddet karşıtı programların genelleştirilmesine çalışılmalıdır.

Konuya ilişkin olarak; dürtü denetimi, empati gelişimi ve problem çözme becerisini geliştirmeyi hedefleyen programlarının geliştirilmesi ve

yaygınlaştırılması ile birlikte, öğrenciler arasında olumlu bazı ilişkilerin ve benlik denetimimin gelişmesinin ve okula bağlılığın sağlanmasının olanaklı olabileceği ileri sürülebilir.

Şiddet uygulayan veya suç işleyen öğrencilerin/çocukların iyileştirilme veya problemleri davranışlarının sonlandırılmasına yönelik olarak yürütülen tüm çalışmaların, aile veya ebeveynler ile birlikte yürütülmesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle, okul temelli şiddet davranışının engellenmesi çerçevesinde yürütülecek çalışmalarda ebeveynlerin de bu çalışmalara/programlara dahil edilmeleri, çalışmanın başarılı olması açısından son derece önem arz etmektedir. Bireyin, okul dışındaki zamanının önemli bir kısmını ev veya aile ortamında geçirdiği hususu dikkate alındığında, ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumlarının nasıl olması gerektiği konusunun önem arz ettiği bir gerçektir. Bu nedenle ebeveynler bu konuda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir.

Bir anlamda, okul ile ilintili bazı değerlerin bireylere kazandırılması sürecinde ailelerin de bu programlardan haberdar olmuş olarak bilinçli bir davranış stratejisi geliştirmeleri, çocukların antisosyal eğilimlerinin sonlandırılmasında veya azaltılmasında önemli katkılar sağlayacağı söylenebilir. Bu sebeple ailelere, çocuklarının sorunlarına ilgi duyacak bir duyarlılık geliştirmeleri konusunda gerekli görüldüğünde rehberlik hizmeti verilmelidir.

Ayrıca, şiddet davranışının önlenmesinde kitle iletişim araçlarındaki şiddet görünürlüğünün azaltılmasının da ortaya koyacağı etki inkar edilemez bir gerçektir. Kitle iletişim araçlarında sürekli şiddet görüntülerinin sunulması, çocuklarda şiddeti kanıksayan veya şiddeti pekiştiren bir etki yaptığı söylenebilir. Şiddetin kitle iletişim araçları sayesinde yaygın bir görünürlük düzeyine sahip olması, çocuklar açısından şiddet davranışının sıradan ve normal bir davranış olarak algılanmasına yol açacaktır. Bu sebeple, kitle iletişim araçlarında şiddet görüntülerinin yayınlanmasında, toplumsal bir sorumluluk anlayışı ile hareket edilmelidir ve şiddet içerikli programlar daha geç saatlere konulmalıdır. Şiddet ve medya ilişkisi konusunda dikkat edilmesi gereken diğer önemli bir husus da, kitle iletişim araçlarında şiddet davranışını sergileyen bireylerin sunulma biçimidir. Kitle iletişim araçlarında şiddet davranışını sergileyenler, kahraman olarak resmedilmek yerine⁴ daha çok psikopat olarak sunulmaları gerektiği ortadadır. Çünkü, şiddet uygulayan aktör üzerinden gönderilen kodlar, çocuklarda özdeşim kurmak yerine onda nefret duygularını harekete geçirici yönde olmalıdır.

Ayrıca okulda şiddet davranışı ile mücadele edebilmenin etkin yollarından birinin, okul kültürünün bireylere aktarılması işleminin başarılı bir biçimde gerçekleştirilmesidir. Özellikle burada çete veya sokak kültürünün okul ortamlarına taşınmaması konusunda okul yönetimi aktif bir çaba içerisinde olmalıdır. Bu çerçevede okul yönetimi öğrencilerin, sapkın akran gruplarına katılmalarını engellemek yönünde bazı stratejiler geliştirmelidir. Öğrencilerin kesici ve ateşli silaha olan özentilerini yok etmek için de, bazı eğitici programların geliştirilmesi gerekmektedir.

⁴ Kurtlar Vadisi dizisinde yaygın bir düzeyde şiddet kullanan ve Alemdar Polat ismi ile nitelendirilen aktörün ve ekibinin resmedilme biçiminin genelde olumlu bir içerikle sunulduğu burada hatırlanmalıdır

Sonuç olarak, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) şiddeti önlemeye ilişkin olarak geliştirdiği önleme stratejisinden kısaca burada söz etmek faydalı olacaktır. Bütüncül bir model niteliğini taşıyan yaklaşım şu şekilde özetlenebilir:

1. Bireysel yaklaşımlar: Bu başlık altında belirtilen öneriler şunlardır: a) erken çocukluk dönemini zenginleştirmeye yönelik programlar b) antisosyal ve saldırganlığı azaltmaya yönelik sosyal programlar (kızgınlıkla başa çıkma, davranış değiştirme, sorun ve çatışmayı çözme becerilerini geliştirme, akranlarla pozitif ve arkadaşça ilişkileri geliştirme v.b.) c) terapatik programlar d) iyileştirici programlar ve e) diğer programlar (istenmeyen gebeliklerden korunma, doğum sonrası bakım v.b)

2. İlişkilere yönelik programlar: Bu programlar doğrudan aile içerisindeki problemlere odaklanmaktadır. a) aile eğitimi (aile ilişkilerini geliştirme ve çocuk yetiştirme tekniklerini geliştirmeye yönelik çalışmaları kapsar), b) ev ziyaretleri programları (aile tabanlı bir yaklaşımdır), c) danışmanlık programları (pozitif yapıda olan bir erişkinle sıcak ve destekleyici ilişkinin öğretilmesine yönelik programları içerir), d) gözetleme programları (antisosyal davranış geliştirme riskine sahip olan bireylerin aile dışında izlenmesini sağlayan programlar), e) aile terapi programları (aile üyeleri arasındaki iletişim ve ilişkiyi geliştirmeyi hedeflemeyen programlar)

3. Toplum tabanlı müdahaleler: Bunlar alkol kullanımı, okul dışı aktiviteler, çete şiddeti ve diğer stratejileri içeren programlardır.

4. Sosyal yaklaşımlar: Sosyal ve kültürel çevreyi değiştirmek, gençlere yönelik şiddetin önlenmesinde kullanılan bir stratejidir (Krug v.d. 2002: 38-47).

Sonuç

Şiddet davranışının nedenlerinin anlaşılabilmesi için, şiddet davranışını sergileyen bireylerin; yaşadıkları çevre, sosyalleştikleri kurumlar ve içinde buldukları sosyo-kültürel ve ekonomik bağlam içerisinde daha geniş bir perspektiften ele alınmaları gerekmektedir. Bu geniş perspektif eksenli çözümlemede özellikle; aile, okul, sosyo-ekonomik statü ve sosyalleşme unsurları önem taşımaktadır. Bu unsurların; şiddete yönelen bireylerin ahlaki gelişimlerini, zihniyet dünyalarını, psikolojik yapılarını ve bireysel tercihlerini nasıl etkilediklerini saptamak, onların şiddet yapılarının anlaşılmasına katkı yapacaktır.

Öğrenci şiddetinin temelinde genel olarak; aile sorunları (aile içi şiddet, ekonomik sorunlar, boşanmalar, ailenin ilgisizliği v.b), yanlış arkadaşlık ve özentisi, zayıf bir benlik denetimi, iletişim beceriksizliği, uyuşturucu kullanma, kitle iletişim araçlarının etkisi, okul başarısızlığı gibi çok sayıda faktörün olduğu bir gerçektir.

Okul mekanları içerisinde veya dışında, öğrenciler tarafından işlenen bazı şiddet eylemlerinin nedenlerine bakıldığında, basit düzeyde görülebilecek kız sorunlarının veya geçici öfke ile ortaya çıkan bazı anlaşmazlıkların olduğu görülmektedir. Bu saptama, şiddet davranışının, bazı bireyler tarafından genelde bir sorun çözme tekniği olarak kullanıldığını göstermektedir. Çok sayıda ergen veya genç, şiddet davranışını, çatışmayı çözmenin en etkili ve meşru yolu olarak görmektedir. Şiddet davranışının bir problem çözme aracı olarak kabul görmesinin temelinde; bireylerin sorunlu bir aile yapısına sahip olmaları, problemlili akran gruplarıyla iletişim içinde olmaları veya kitle iletişim

araçlarından etkilenmeleri gibi nedenler olmasının yanında ayrıca, modernleşme süreci ile birlikte bireylerin konumlanmış olduğu geleneksel yapıların ve değerlerin aşınmasının da rolü olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle okullarda; öğrencilere bazı insancıl ve sosyal değerlerin kazandırılması, öğrencilerin sıkıntı veya stresle baş edebilmelerini öğreten bazı eğitim programlarının geliştirilmesi, öfkenin kontrol altına alınmasının öğretilmesi, empati yeteneği ve pişmanlık duygusunun geliştirilmesini hedefleyen bazı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca okullarda rehberlik hizmetlerine gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Rehber öğretmenler tarafından problemleri ve antisosyal olarak görülen öğrenciler tespit edilmeli ve bu öğrencilerin okulun temel işlevleri etrafında sosyalleşmeleri sağlanmalıdır. Bu çerçevede, okullarda rehber öğretmen sayısının artırılmasının yanı sıra bu öğretmenlerin de öğrenci sorunları ile baş edebilmede yeterli düzeyde donanımlı hale getirilmeleri gerekmektedir. Bu çerçevede, belirli dönemlerde rehber öğretmenlerin seminerlere tabi tutulmaları gerekmektedir.

Şiddet – okul ilişkisini konu edinen araştırma literatürüne bakıldığında şiddet olgusunun genelde; iki perspektiften çözümlendiği görülmektedir. Birinci yaklaşım okul- şiddet ilişkisini, sosyal kontrol teorisi (sosyal bağ) varsayımları etrafında analiz ederken, ikinci yaklaşım da okul ikliminin (school climate) bireyler üzerindeki etkisini analiz ederek ortaya koymaya çalışmaktadır. Birinci yaklaşım, bireyin şiddet eğiliminin anlaşılması ve gerekli önlemlerin geliştirilmesinde dikkatlerin, “okula olan bağlılık düzeyine” çevrilmesi gerektiğini salık vermektedir. Bu yaklaşıma göre, bireylerin okula olan bağlılıklarının güçlendirilmesinin hedeflenmesi, şiddet ile mücadelede en etkili yollardan birini teşkil etmektedir. İkinci yaklaşım da; okuldaki öğretmen – öğrenci ilişkisi, eğitim programları, okuldaki sosyalleşme niteliği, okulun başarı düzeyi, gerekli araç- gereç açısından okulun donanım düzeyi, okul ortamının özellikleri ve güvenli bir okul tanımına uyup uymadığı gibi unsurlar üzerinden şiddet eğilimliğini saptamaya çalışmakta ve bu sorunun önlenilmesinde, okul koşullarının iyileştirilmesi ve okul tabanlı çalışmaların veya stratejilerin geliştirilmesi gereksinimine vurgu yapmaktadır. Ancak bu iki yaklaşımın tümüyle birbirinden bağımsız bir biçimde ele alınması mümkün değildir. Çünkü bazı durumlarda bireyin okula olan bağlılığının güçlendirilmesi veya derslere olan ilgisinin artırılması, okul koşullarının iyileştirilmesi ile bağlantılı olarak gerçekleşebilmektedir.

Ayrıca, şiddet davranışına yönelen bazı öğrencilerin, aileye ilişkin olarak belirli ölçülerde sorunları yaşadıkları da bir gerçektir. Bu sorunların başında; aile içi şiddet, çocuğa kötü muamele, aile içi sevginin eksikliği ve aile içi ilişkinin zayıflığı ve aile parçalanması gibi unsurlar gelmektedir. Bu sorunların ortadan kalkması için aile yapılarının güçlendirilmesi ve aile içi şiddetin sonlandırılması konusundaki faaliyetlerin yoğunlaştırılması gerekmektedir. Özellikle, aile koşullarının ve ortamlarının iyileştirilmesi, şiddet davranışı ile mücadelede en etkili yollardan biri olduğu söylenebilir. Çocuğun benlik yapısının ve sosyal ilişki geliştirme becerisinin, önemli ölçüde aile ortamındaki sosyalleşme biçimi ile yakından bağlantılı olduğu hususu unutulmamalıdır.

Okullarda şiddetin engellenmesine yönelik etkili bir yaklaşımın gerçekleştirilmesi; ebeveynleri, çocukları, okul personellerini, medyayı, sivil

kuruluşları ve emniyet birimi gibi çok sayıda unsurları içermelidir. Şiddet davranışının temelinde bireyin geçmiş yaşam deneyiminin etkili olmasının yanı sıra okul ortamının da etkili olduğu gerçeği kabul edilerek, bireyi şiddete eğilimli kılan okula ilişkin olumsuzlukların giderilmesi yönünde çaba sergilenmelidir.

Kaynakça

- ATAYMAN, Veysel (2002), “Martin Scorsese Şiddetin Yapıları” İç. **Şiddetin Mitolojisi**, İstanbul: Akademi Yay. s. 39-68
- AVCI, Ümran ve Burcum Devraz (2006) “Okulda Şiddete Büyük Gözaltı”, *Milliyet Gazetesi*, 25- 26. 03.2006
- BALCI, Fatih; Ali Bogachan Yücel, Numan Turer, Patrick Fagan (2005), “Amerikan Hükümetinin Çocuk Suçlarını Önlenmedeki Rolü Ne Olmalıdır?”, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=46>
- BOURDUIN, Charles M. ve Cindy M. ve Schaeffer, (1998), “Violent Offending in Adolescence: Epidemiology, Correlates, Outcomes, and Treatment”, İç. **Delinquent Violent Youth**, pp.144-174 (Ed. Thomas P. Gullotta v.d.), Thousand Oaks: Sage Pub.
- BRIER, Norman (1995), “Predicting Antisocial Behavior in Youngsters Displaying Poor Academic Achievement: A Review of Risk Factors”, **Developmental and Behavioral Pediatrics**, 16, p.271-276
- BUKA, Stephen ve Felton Earls (1993), “Early Determinants of Delinquency and Violence”, **Health Affairs**, 12 (4), p. 46-64
- CAIMS, Robert N., Beverley D. Cairns, Holly J. Neckerman (1989), “Early School Dropout: Configurations and Determinants”, **Child Development**, 60 (6), p.1437-1452
- CONGER, Rand D. (1976), “Social Control and Social Learning Models of Delinquent Behaviour: A Synthesis”, **Criminology**, 14, p. 17-40
- DEBARBIEUX, Eric (2003), “School Violence and Globalisation”, **Journal of Educational Administration**, 41: 6, p.582-602
- DÜNDAR, Can (1996), “Televizyon ve Şiddet”, Şiddet, **Cogito**, sayı 6-7, İstanbul: Yapı Kredi Yay. s. 385-390
- EARLS, Felton J. (1994). “Violence and Today’s Youth”, **Critical Issues for Children and Youth**, 4 (3): 4-23.
- EMBRY, Dennis, Daniel J. Flannery, Alexander T. Vazsonyi, Kenneth E. Powell ve Henry Atha (1996). “PeaceBuilders: A Theoretically Driven, School-based Model for Early Violence Prevention”, **American Journal of Preventive Medicine**, 12, p. 91-100.
- ERON, Leonard D. ve Rowell Huesmann (1993). “The Stability of Aggressive Behavior—Even Unto the Third Generation”, İç.**Handbook of Developmental Psychopathology**, (Ed. M. Lewis ve S.M. Miller), (pp.147-156). NY: Plenum.
- ERTEN, Yavuz ve Cahit Ardali (1996), “Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları”, İç. Şiddet, **Cogito**, Sayı 6-7, İstanbul: Yapı Kredi Yay. s.143-163
- FAGAN, Patric (1995), “The Real Root Cause of Violent Crime”, **Vital Speeches of the Day**, Vol. 62, issue 5. p.157-159

- FAGAN, Patrick F. (1996), "Disintegration of The Family is The Real Root Cause of Violent Crime", **USA Today** (Magazine), v124 n2612 p36(3)
- FARRINGTON, David P. (1998), "Predictors, Causes, and Correlates of Male Youth Violence", Pp.421-475 iç. **Youth Violence**, (edit. by M.Tonry and M.H.Moore), Chicago: University of Chicago Press
- FLANNERY, Daniel J. (1997), "School Violence: Risk, Preventive Intervention, And Policy", http://iume.tc.columbia.edu/eric_archive/mono/UDS109.pdf
- FRASER, Mark W. (1996). "Aggressive Behavior in Childhood and Early Adolescence: An Ecological-Developmental Perspective on Youth Violence", **Social Work**, 41, p.347-361.
- FURLONG, Michael ve Gale Morrison, (2000), "The School in School Violence: Definitions and Facts", **Journal of Emotional and Behavioral Disorders**, 8(2), p.71-81.
- GARETT, Darhyl (1995), "Violent Behaviors Among African- American Adolescents", **Adolescence**, 30 (117), 209-216
- GE, Xiaojia, M. Brent Donnellan ve Ernst Wenk (2001), "The Development of Persistent Criminal Offending in Males", **Criminal Justice and Behavior**, Vol. 28: 6, p.731-755
- GIBBONS, Don (1981), **Delinquent Behavior**, Englewow Cliffs, NT: Prentice-Hall
- GODDARD, Chris ve P. Hiller (1993), "Child Sexual Abuse; Assault in a Violent Context", **Australian Journal of Social Issues** 28:, p.20-33
- GÜNDAY, Selahattin (29. 05. 2006) "5 Ayda 14 öğrenci Öldürüldü", *Hürriyet gazetesi*
- HAGAN, John ve John Simpson (1978), "Ties That Bind: Conformity and the Social Control of Student Discontent", **Sociology and Social Research** 61, p.520-536
- HAWKINS, J. David, Todd Herrenkohl, David P. Farrington, Devon D. Brewer, Richard F. Catalano ve Tracy W. Harachi, (1998), "A Review of Predictors of Youth Predictors", İç." **Serious and Violence Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions**, p. 106-147 (ed. R. Loeber ve D.P. Farrington) Thousand Oaks, CA: Sage
- HENRY, Stuart (2000), "What is School Violence? An Integrated Definition", **ANNALS, AAPSS**, 567, p. 16-30
- HERNANDEZ, Thomas ve Susan Seem (2004), "A Safe School Climate: A Systemic Approach and the School Counselor", **Professional School Counseling**, Vol. 7, İss. 4, p.256-262
- HINDELANG, Michael J.(1973), "Causes of Delinquency: A Partial Replication and Extension", **Social Problems**, 20, p. 471- 487
- HIRSCHI, Travis (1969), **Causes of Delinquency**, Berkeley: University of California Press.
- HIRSCHI, Travis ve M.J. Hindelang, (1977), "Intelligence and Delinquency: A Revisionist Review", **American Sociological Review**, 42, p. 571-587.
- JENKINS, Patricia H. (1995), "School Delinquency and School Commitment", **Sociology of Education**, 68: 3, p.221-

- JENKINS, Patricia H. (1997), "School Delinquency and The School Social Bond", **Journal of Research in Crime and Delinquency**, Vol. 34, No 3., p.337-367
- KANDEL, Elizabeth ve Sarnoff A. Mednick (1991). "Perinatal Complications Predict Violence Offending", **Criminology**, 29, p.519-529.
- KROHN, Marvin ve James Massey, (1980), "Social Control and Delinquent Behavior: An Examination of the Elements of the Social Bond", **Sociological Quarterly** 21, p.529-543
- KRUG, Etienne G., Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi and Rafael Lozano (ed.) (2002), *World Report on Violence and Health*, Geneva: World Health Organization
- LEUKEFELD, C. G., T.K. Logan, R.R. Clayton, C. Martin, R. Zimmerman, A. Cattarello, R. Milich ve D. Lynnam (1998), "Adolescent Drug Use, Delinquency, and Other Behavior, İç. **Delinquent Violent Youth: Theory and Interventions**, p. 98-129 (Ed. Thomas P. Gullotta v.d), Thousand Oak: Sage Pub.
- MAGUIN, Eugene and Rolf E. Loeber (1996), "Academic Performance and Delinquency" İç. **Crime and Justice: An Annual Review of Research**, (Ed. Michael Tonry and Norval Morris), Vol. 20. Chicago: University of Chicago Press.
- MCCORD, Joan (1979), "Some Child-Rearing Antecedents of Criminal Behaviour in Adult Men", **Journal of Personality and Social Psychology**, 37, p.1477-1486
- MOFFITT, Terrie E. (1993), "Life-Course-Persistent and Adolescent-Limited Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy", **Psychological Review**, 100, p. 674-701.
- MOFFITT, Terrie E.(1990), "The Neuropsychology of Juvenile Delinquency: A Critical Review. İç. **Crime and Justice: A Review of the Literature**, p.(Ed. M.Tonry & N. Morris), Chicago: University of Chicago Press.
- ÖGEL, Kültegin, İtir Tarı ve Ceyda Yılmazçetin Eke (2005), *Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme*, İstanbul, <http://www.yeniden.org.tr/dokuman/vio14.pdf>
- ÖZCEBE, Hilal, Didem Uysal ve diğerleri (2005), "Ankara'da bir İlköğretim Okulunda Erken ve Orta Dönem Adölesanlarda Şiddet Algısı ve Şiddet Davranış Sıklığının Değerlendirilmesi 2005 ", <http://iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/index.htm>
- ÖZCEBE, Hilal, Sarp Üner ve Hacer Çetik (2006), "Adölesanlarda Şiddet Davranışları (Üç Lise, Ankara, 2004), Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler, Uluslararası Katılımlı Sempozyum, Bildiri Özetleri, İstanbul, <http://iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/index.htm>
- RAINE, Adrian, Patricia A. Brennan ve Sarnoff A. Mednick (1994). "Birth Complications Combined with Early Maternal Rejection at Age 1 Year Predispose to Violent Crime at Age 18 Years", **Archives of General Psychiatry**, 51, p.984-988.
- RILEY, K. Jack (1998), "Homicide and Drugs. A Tale of Six Cities", **Homicide Studies**, Vol. No. 2, p.176-205

- ROBINS, Lee (1966), **Deviant Children Grown up: A Sociological and Psychiatric Study of Sociopathic Personality**. Baltimore: Williams & Wilkins.
- ROBINS, Lee N. (1979). "Sturdy Childhood Predictors of Adult Antisocial Behavior: Replications From Longitudinal Studies", In J.E. Barrett, R.M. Rose, & G.L. Klerman(Eds), **Stress and mentaldisorder** (pp. 219–235), NewYork: Raven.
- SALTS, Connie J., B. W. Lindholm, H. W. Goddard ve S. Duncan (1995). "Predictive Variables of Violent Behavior in Adolescent Males". **Youth and Society**, 26(3), p.377-399
- SANDERS, Barry, (1999), **Öküz'ün A'sı**, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- SIEGEL, Larry J. (1989), **Criminology**, St.Paul: West Pub. Company,
- SMITH, Douglas C. and Daya S. Sandhu (2004), "Toward a Positive Perspective on Violence Prevention in Schools: Building Connections", **Journal of Counselling and Development**, Vol. 8, p.287-293
- SPROTT, Jane B. (2004), "The Development of Early Delinquency: Can Classroom and School Climates Make a Difference?", **Revue canadienne de criminologie et de justice pónale**, october, p. 553-572
- STANLEY, Janet ve Chris Goddard (2004), "Multiple Forms of Violence and Other Criminal Activities as an Indicator of Severe Child Maltreatment", **Child Abuse Review**, Vol. 13, p. 246-262
- SYDLİTZ, Ruth ve Pamela Jenkins, (1998), "The Influence of Families, Friends, Schools, and Community on Delinquent Behavior", **İç.Delinquent Violent Youth: Theory and Interventions**, p. 53-98 (ed. Thomas P. Gullotta v.d.), Thousand Oaks: Sage Pub.
- ŞUBATLI, Tülay, İlker Akgöngür, Hilal Öztürk, Alper Uruş, Mert İnan ve Bülent Aydoğdu (2006), " Liselerde Neler Oluyor", **Vatan Pazar**, 26.02. 2006 s.15
- TARHAN, Nevzat (2004), "Şiddet Eğiliminin Altında Hollywood Kültürü Var", <http://www.ntvmsnbc.com/news/297377.asp> , 23.04.2004
- TEZCAN, Mahmut (1996), "Bir Şiddet Ortamı Olarak Okul", **Cogito**, Sayı, 6-7, s.105-108, İst.:Yapı Kredi Yay.
- UYSAL, Aynur ve Ayla Bayık Temel (2006), "Şiddet karşıtı Programlı Eğitimin Öğrencilerin Çatışma Çözümleri, Şiddet Eğilimleri ve Davranışlarına Yansımaları" <http://iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/index.htm>
- ÜNSAL, Artun (1996), "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi", Şiddet, **Cogito**, sayı 6-7, s. 29-36, İst.: Yapı Kredi Yay.
- WALKER, Hill M., Geoff Colvin ve Elizabeth Ramsey (1995). **Anti-social Behavior in School: Strategies and Best Practices**. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole
- WELSH, Wayne N. (2000), "The Effects of School Climate on School Disorder" **ANNALS**, 567 p.88-107